

**ЕТНО ПАРКОВИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА
У МАЧВИ, ШАБАЧКОЈ ПОСАВИНИ И ПОЦЕРИНИ**

Љиљана Грчић*¹

¹ОШ "Милан Ракић", Београд, Србија

Сажетак: Споменници народне архитектуре имају своју историјску, уметничку и туристичку вредност. Они најбоље илуструју локалне особености културе и начина живота, и због тога треба да буду сачувани за будућност. Главне туристичке функције у њима могу бити сазнајна, образовна, забавна, а у извесном степену одмор и рекреација. Да неби било разрушено и оно мало, што је остало од традиционалне народне архитектуре, неопходно је да се заштите угрожени објекти на месту настанка или у музејима на отвореном. Овај рад представља преглед етно-паркова и других етно-објеката у Мачви, Шабачкој Посавини и Поцерини, који као очувани примерци народне архитектуре и градитељства из XIX и прве половине XX века, представљају део културног наслеђа не само ових предела, него и читаве Србије.

Кључне речи: Етно-паркови, Мачва, Посавина, Поцерина, Шабац, Совљак, Накучани, Црна Бара, Глушци, Липолист, Мајур, Салаш Ноћајски

Увод

Етнографске вредности имају комплементарни значај за етнотуризам, који представља алтернативу руралном и културно-историјском туризму. Оне се са својим избором, временским и количинским дозирањем, могу уклопити у најразличитије видове туристичких кретања (Ромелић Ј., 2008), посебно у културни туризам. Културни туризам је мотивисан потребом да се посете она места с атрактивним културним и уметничким садржајима, како би се упознале, разумеле и поштовале различите локалне и регионалне културе (Ђукић-Дојчиновић В., 2005). Заштита традиционалне сеоске архитектуре се може разматрати у контексту развоја туризма. Кроз њу се представљају старе грађевинске технике, показује начин живота у хармонији с околном средином и стварају претпоставке за рехабилитацију традиционалних свечаности и празника. Интенција је не само да се експонирају поједини обрасци културе, већ да посетилац стекне целовиту, комплексну представу о сеоским, домаћинским, стамбеним, привредним и другим формама традиционалне културе (Недков С., 2000). Етно-музеји у слободном простору, предмет су интересовања туриста, можда и више него што је то појава код музеја у класичном смислу (Павловић Д., 2001). *Етнопаркови такође представљају „музеје под ведрим небом“ или „музеје на отвореном простору“, чија је функција, условно узето, да представе традиционалну културу (или поједине њене елементе) у области у којој се налазе* (Апостолов Н., 2003). Циљ овога рада је да укаже на шире могућности туристичке валоризације музеја на отвореном у Мачви, Шабачкој Посавини и Поцерини, у којима су сачувани стари облици архитектуре *in situ*.

---

* E-mail: mirko@gef.bg.ac.rs

Основне концепције и класификације музеја на отвореном

На конференцији Међународног савета музеја – ICOM при UNESCO-у, одржаној јула 1957. г. у Данској и Шведској, усвојена је Декларација у којој је дата и прва дефиниција тог специфичног типа музеја (Zippelius A., 1974). На сусрету радне групе ICOM у Бокрију у Белгији 1966. г. усвојена је краћа дефиниција: „Музеји на отвореном су научно руковођене етнографске збирке које експонирају насеобинске, грађевинске, стамбене и привредне форме под отвореним небом.“ На конференцији одржаној 1972. г. у Хелсинкију, основан је Савез европских музеја на отвореном (АЕОАМ), који је актуализовао наведену дефиницију: „Музеји на отвореном су научно руковођене збирке, које представљају целовите насеобинске, градитељске, стамбене и привредне форме, под отвореним небом“. У тој дефиницији, за разлику од претходне, истиче се „целовито представљање“, тј. јединство између архитектонских споменика и домаћих предмета. На Генералној скупштини ICOM 1983. године у Лондону усвојени су нови „Основни принципи за уређење и рад музеја на отвореном“. У њима је дата нова прецизирана дефиниција: „Музеји на отвореном су збирке - научно планирање и руковођење збирке подлежу научном осматрању, које одражавају целовите насеобинске, грађевинске, стамбене и привредне форме под отвореним небом на локалитету који је проглашен за музејску територију.“ Ново је, да музеји на отвореном треба да се граде на теренима, који су претходно утврђени као музејске територије.

Велики ауторитет у области музеја на отвореном А. Ципелијус, класификовао их је у три основне групе (таб. 1). Према области из које потичу деле се на: *централне музеје* – који представљају сабирно место за архитектонске споменике са територије читаве државе (Скансен у Шведској, Букурешт); *регионалне*, који обухватају територију провинције, области, округа, и *локалне (месне)* „музеје – сеоске куће“ и „музејска дворишта“, који се најчешће сусрећу у Шведској (преко хиљаду локалних музеја), Норвешкој (преко 300) и Финској (преко 200). Према „принцима изградње“, музеји на отвореном се деле на: музеје са сачуваним архитектонским споменицима *in situ*, музеје са пренесеним архитектонским споменицима, и музеје са реконструисаним архитектонским споменицима. Према принципима представљања, музеји на отвореном могу бити: „музеј-парк“ и „музеј село“.

Табела 1. – Класификација музеја на отвореном (по А. Ципелијусу)

Према области	Према принципима изградње	Према принципима представљања
- Централни музеји - Регионални музеји - Локални (месни) – „музеји – сеоске куће“ и „музејска дворишта“	-Музеји са сачуваним архитектонским споменицима <i>in situ</i> -Музеји са пренесеним архитектонским споменицима -Музеји са реконструисаним архитектонским споменицима	„Музеј – парк“ „Музеј – село“

Извор: Zippelius A., 1974.

У једној другој класификацији, музеји на отвореном се деле на: националне, регионалне, на специфичним местима и тематске. У *националним* музејима на отвореном се представљају архитектонски експонати са територије читаве земље. Пример за такав музеј је Скансен – први музеј на отвореном у Шведској. У *регионалним* музејима се излажу куће и привредне зграде из једног етнографског региона (у Лилехамеру у северној Норвешкој). Музеји на отвореном граде се и на *специфичним* местима. Пример је „Big Hall“ (Велика јама) у Кимберлију (ЈАР), где је ископано 2722 kg дијаманата и тиме је почела технолошка револуција у Јужној

Африци. *Тематски* музеји на отвореном су карактеристични и за САД, у којима се приказију карактеристичне стране домаћинства из живота прошлих векова. У њих можемо сврстати и специјализоване музеје на отвореном, као што је Музеј винарства и виноградарства у Радому – Пољска, Музеј народне технике у Сибију – Румунија, и др. Често нека сеоска фарма буде претворена у самостални (локални) музај на отвореном.

Бугарски музеолог И. Минков, установио је класификацију музеја на отвореном на два основна типа: „*паркови - музеји*“ и „*села - музеји*“. У првима, архитектонски споменици се размештају на једном месту, у парковској средини, независно један од другог. На тај начин, могу да се експонирају архитектонски споменици са територије читаве земље, зато се они називају национални музеји на отвореном. Други тип, „села - музеји“, омогућују да се оформе архитектонски комплекси, слични стварном градитељству у датом селу, кроз прошле векове. Пољски музеолог И. Чајковски, предложио је једну од најдетаљнијих класификација, према врсти, материјалима и начину експонирања и према површини (таб. 2).

Табела 2. Класификација музеја на отвореном према Ј. Чајковском

I. Врсте музеја	II. Типови музеја	Подела по површини
<p>A. Општи тематски, који показују:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Културу у селу; 2. Културу у градовима и на појединим местима; 3. Културу у селу и у градским рејонима; <p>Б. Специјализовани:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сеоски занати и технике; 2. Градски занати и техничка средства; 3. Техничка култура: <ol style="list-style-type: none"> а) ране индустријске форме; б) савремене индустријске форме; 4. По појединим привредним делатностима – пастирство, сточарство, риболов, пчеларство, повртарство, воћарство; 5. С археолошким или археолошко-етнографским експонатима 	<p>A. Према материјалима и начину експонирања:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Музеј – село (врста села, парка); 2. Музеји – градови и места; 3. Музеји, који имају сеоски и градски сектор; 4. сеоски и градски музеји „in situ“, укључујући и екомузеје; 5. археолошки и археолошко – етнографски музеји. <p>Б. Музеји типа „Скансен“:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Архитектонски музеји или музеји грађевинарства; 2. Грађевински резервати: сеоски, градски, занатлијски, индустријски; <p>В. Према географско-етнографским или административним обележјима:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Централни музеји, укључујући и националне; 2. Надрегионални музеји; 3. Регионални музеји; 4. Локални (месни) музеји; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Веома мали – до 5 ha; 2. Мали – до 15 ha; 3. Средњи – до 30 ha; 4. Велики – до 50 ha; 5. Веома велики – до 100 ha; 6. Огромни – преко 100 ha.

Извор: Czajkowski J., 1984.

У декларацији ИСОМ из 1983. г., која је усвојена у Лондону, музеји на отвореном су класификовани на: *централне, регионалне и локалне (месне)*. *Централни* музеји на отвореном представљају неколико различитих културних области, односно све етнографске регионе дате државе. *Регионални* музеји обухватају само једну етнографску област и представљају типичне архитектонске споменике и спомен објекте за регион. *Локални* (месни) музеји на отвореном се граде обично на бази архитектонских споменика сачуваних „in situ“, којима се често додају пренесени архитектонски обрасци из региона, да би се могла целовито представити традиционална локална култура.

Француска је домовина једног новог типа музеја – *ekomuzeja*. То је музеј „живе“ природе и историје, која постоји „in situ“, а његови чувари су локални житељи. Екомузеји се приближавају по својим функцијама музејима на отвореном, али се не

убрајају у њих. Они ничу у свим франкофонским земљама, а на првом месту у Квебеку – Канада. Друга иновација, настала у Француској, која је нашла доста следбеника у Америци, Јапану и другим азијским земљама, су *тематски историјски паркови*.

У светској пракси постоје утврђена три модела за изградњу музеја на отвореном. **Први** или „*класични*“, повезан је са идејама Карла Фон Бонштајна и Артура Хазелијуса о *преношењу* архитектонских споменика у музејску средину („Скансен“ у Шведској), налази широку примену у регионима с традиционалном архитектуром, повезаном с дрветом као основним грађевинским материјалом. **Други** се састоји у *рестаурацији и конзервацији* архитектонских споменика на самом месту – *in situ*, где су створени, у аутентичној архитектонској и урбаној средини. **Трећи** метод представља *реконструкцију* архитектонских споменика, када су о згради сачувани тачни и подробни технички подаци. У декларацији ICOM из 1957. г., се даје специјална пажња могућностима да се изгради музеј на отвореном од копија зграда, при следећим условима: 1) да оригинални архитектонски споменици датог типа нису више на располагању; 2) да су копирање и реконструкција извршени у складу с најстрожијим научним методама (Недков С., 2000). Трећи метод би се могао применити за изградњу копије Јевремовог конака у Шапцу (грађен 1822-1824. године), за кога савременици кажу да „симетријом, архитектуром и красотом превосходи све конаке и дворове по Србији“ (Грчић Љ., 2009). У таквом здању би могао бити смештен Народни музеј у Шапцу.

Заштита традиционалне сеоске архитектуре у Мачви и Поцерини

Туристички објект који у називу има префикс „етно“ (кућа, село, парк) или како га још називају „музеј под отвореним небом“, представља „изложбену збирку старинских типских зграда са предметима који им припадају, сачуваних на лицу места или намештених на другом погоднијем простору у природи“ (Ивков А., Ромелић Ј., Лазић Ј., и др., (2007). Велики проблем при заштити споменика традиционалне архитектуре *in situ* је повезан са њиховим савременим функцијама, или, како да се усклади дух прохујале епохе са савременом функцијом? (Недков С., 2000). Проблеми у вези са заштитом споменика „*in situ*“, који су већином и данас настањени, понекад су скоро непремостиви: власници мењају суштину грађевине или још чешће, уништавају је због подизања неког новог објекта. Постојање неких архитектонских споменика из XIX века је угрожено, као што је случај са најстаријим објектом у Мачви, *Пенића вајатом у Дубљу*, па се намеће потреба њихове заштите у аутентичној средини или премештања у парковску музејску средину. Промене у архитектонском ансамблу који га окружује треба да буде усклађен са спомеником, да би могао да остане у аутентичној средини, а не да се „издиже као врх ајсберга из прошле епохе“. (Недков С., 2000).

Музеји на отвореном се могу поделити по значају на три групе: централни, регионални и локални. Регионални или локални етно-паркови су на пример, етно-паркови у Совљаку, Накучанима и Владимирцима.

Етно парк Мачве у Совљаку

Пенића вајат у Дубљу (XVIII век)

Етно парк Поцерине у Накучанима

Пивница са подрумом у Накучанима

Вајат Хајдук Станка у Црној Бари

Фото: Љ. Грчић

Етно парк у Владимирцима

Етно парк Мачве у Совљаку, покрај пута Богатић-Црна Бара, формиран је 1971. године (Јевтић М., Васиљевић М, 1979). На простору етно парка површине око 1,5 ха налази се типична мачванска окупница с краја XIX и почетка XX века (Завод за заштиту..., 2006). Поред дворишта са зградама, овај простор обухвата башту, воћњак и

шумарак поред речице Жураве. Поред зграде, која је купљена од бившег сеоског учитеља Бране Јоцковића из Совљака, допремљене су из околних села и друге зграде, а такође и разни предмети за кућу и оруђа за рад у пољу, тако да је комплетиран богат етнографски материјал. Идејну схему етно-парка у Совљаку дали су кустоси Народног музеја у Шапцу, М. Јевтић и М. Васиљевић. Простор етнопарка уређен је као „музеј под ведрим небом“ у коме се приказује изворна народна архитектура Мачве, са целокупном унутрашњом опремом и производима народне радиности, уметничког и привредног карактера, као и предметима везаним за свакодневни живот на селу. Етно парк „Совљак“ је архитектонско-етнографски комплекс, који одражава два основна експозициона акцента сваког музеја на отвореном – архитектонски и етнографски. Експозиције (изложени објекти) показују аутентичну средину представљене историјске епохе XIX века, а унутрашње уређење куће, ствара идилу патријархалног живота, скривеног од спољашњег света. У централном делу етно-парка је стара мачванска кућа са четири одељења и сунчаним сатом. Првобитна кућа од три одељења (садашњи задњи део зграде) потпуно одговара типу мачванске куће „осаћанке“, увучене у двориште и са споредним излазом, старе преко 130 година. После велике поплаве Дрине у Мачви, она је 1898. године обновљена, дозидан јој је предњи део са високим калканом од цигле. По ободу дворишта се налазе и пренети објекти народног градитељства, какви су били распрострањени у XIX веку у Мачви. Представљене помоћне зграде у музејској експозицији су размештене по функцијама и у складу са околном средином: вајат, млечар, фуруна за печење хлеба, пивница – качара, штала, свињац, чардак, магаза, амбар, шупе за фијакере, трем за пољопривредна оруђа. Вода се користи из бунара. Локалитет етно-парка одговара традиционалном мачванском дворишту. У кући од четири одељења, три собе опремљене су примерцима мачванске одеће и оригиналним покућством прикупљеним у суседним селима (стари кревети, ћилими, синије, преслице, разбоји, прегаче, торбе..). Предворје је уређено као изложбени простор самоуких и академских мачванских сликара. Пространо двориште је заштићено дрвеном оградом и засађено типичним дрвећем (липе, ораси и јабуче), међу којима доминира липа стара преко 130 година (пречник дебла 1,80 m, крошње 30 m), што „даје окућници посебну амбијенталну вредност“ (Завод за заштиту..., 2006; М. Јевтић; М. Васиљевић, 1979). Дрвеће као и башта са цвећем и шимширима, има естетску функцију. Све зграде су опремљене целокупним намештајем, а економске зграде – комплетом пољопривредног оруђа. Уређен је мали павиљон мачванских сликара. Све то даје посетиоцу не само представу о архитектонском ансамблу зграда, већ преноси атмосферу времена у којем је изграђен.

Етно-парк Поцерине – „Окућница Ђаковића“ у селу Накучани, налази се крај пута Шабац - Горње Црнијево, на брду Царић, у Стројица мали, 20 km од Шапца. Чини га комплетно сачувано поцерско сеоско домаћинство породице Ђаковић, која се спомиње у попису 1863. г. На основу истраживања обављених 1999. године, А. Рашевић је урадила предлог за заштиту наведене окућнице и формирање етно-парка, који би имао улогу музеја народног градитељства Поцерине. Власница, наставница Спасенија Грујић из Шапца, сагласила се 2006. г. да њено власништво, евидентирано као културно добро, постане „музеј на отвореном“ и да се користи у туристичко-едукативне сврхе. Планиран је и воћњак са шљивама и џанарикама, али и цветњак у коме ће расти божури и друго „старинско“ цвеће. Централни објекат је полубрвнара-получатмара „осаћанка“, грађена између 1840-1850. године, чија је главна карактеристика да се састоји из два дела: „куће“ и собе, у којима је данас смештена етно-поставка. Око ње се налази велико двориште у коме је доста помоћних и економских зграда, које посматрано из даљине, подсећају на мало село збијеног типа. „Око куће цела чаршија, од разних зграда зиданих и дрвених“ (Ђуричић М.,

1963). „Кућа“ је саграђена од брвана, а соба од бондрука (лакшег дрвеног костура), испуњеног чатмом. Под у „кући“ је од набијене земље. У „кући“ се налази огњиште, изнад кога су окачене вериге. Наспрам „великих“ врата налазе се „мала“ врата, која воде у башту. Соба правоугаоне основе, некада је служила за спавање и пријем гостију (Рашевић А., 20001). Окућница Ђаковића која спада у „бисерне домете народног градитељства у нас“, проглашена је спомеником културе 2006. године (Завод за заштиту...2006).

Окућницу Ђаковића у Накучанима чини осам аутентичних објеката из XIX века, распоређених по ободу дворишта, површине од 70 ари: Пивница са подрумом и наслоном (објекат за складиштење и чување буради са вином и ракијом); Кућа полубрвнара – получатмара, саграђена око 1840. године; Вајат (саграђен од дрвета и намењен искључиво за боравак младенаца); Кућа шеперуша, саграђена од ћерпича око 1925. године; Качара – брвнара, вишенаменски објекат, коришћен за држање дрвених буради „каца“, у којима се припремала комина за производњу ракије, вина, за држање алата, понекад и за стоку; Амбар (објекат за складиштење житарица, саграђен од дрвета „ћерт системом“ односно урезивањем и уклапањем дрвених брвана, без коришћења ексера); Млекар (од брвнара, намењен за чување млека и справљање и чување производа од млека); Чардак - објекат од дрвета намењен за складиштење кукуруза. Њиховом санацијом створени су предуслови да локалитет временом заживи као први етно музеј ове врсте у Поцерини. Опремање зграде је веома важан део музејске експозиције. Одстрањени су сви слојеви из индустријског периода. Ту се може видети огњиште које је осим припремања хране, служило и за грејање. Обновљен је целовит ентеријер. Недостајући предмети су обновљени оригиналима из исте етнографске зоне. Поводом оснивања Етно комплекса у Накучанима, локалне занатлије ткачке радионица „Повесмо“ који примењују традиционалне технологије „како у материјалу и начину израде, тако и у орнаментима и колориту“, обезбедили су пешкире, столњаке, јастучнице, сламарице, креветне чаршаве, завесе и један стари разбој. За приређивање етно-поставке одређен је вајат и једна соба у којима су изложени колевка, стари намештај, завесе, столњаци, простирке за клупе, губер, торбице, ћилими, јастуци, простирке. Етно комплекс у Накучанима је 2009. године отворен за посетиоце. Остало је у памћењу да се овде својевремено одмарао краљ Милан Обреновић (Глас Подриња, 2008). У Накучанима је 1833. године одржана прва аматерска позоришна представа код Срба. Овај значајан датум у историји српског позоришта почео је да се обележава на Петровдан 2008. године, уз пригодан културно-уметнички програм у етно амбијенту окућнице „Ђаковића“.

Етно парк Посавотамнаве у Владимирцима, основан је осамдесетих година XX века у самом центру вароши. Чини га комплетно сеоско двориште ограђено плотом и у њему тип старије куће брдских предела („кућа на ћелици“) управно постављен на падину терена, вајат, магаза и чардак као типични објекти, народног градитељства. Кућа у централном делу има огњиште. Инвентар чине предмети и покућство старијег датума: шкриње, ћилими, девојачка спрема. Одабрана је локација због повољне конфигурације терена, која одговара матици из које су пресељени објекти. Етно парк је основан са идејом да се традиционалне вредности народне архитектуре у контексту културно-историјске прошлости Посавотамнаве XIX века, прикажу на једном месту, као амбијентална целина заједно са Конаком, и на тај начин сачувају од пропадања. Спајање зграда у архитектонски комплекс са Конаком и њихово компоновање у складу с околном средином максимално одговара датој историјској епохи и традиционалном животу. Иако је под заштитом општине, етно парк је небригом власти и библиотеке занемарен и запуштен.

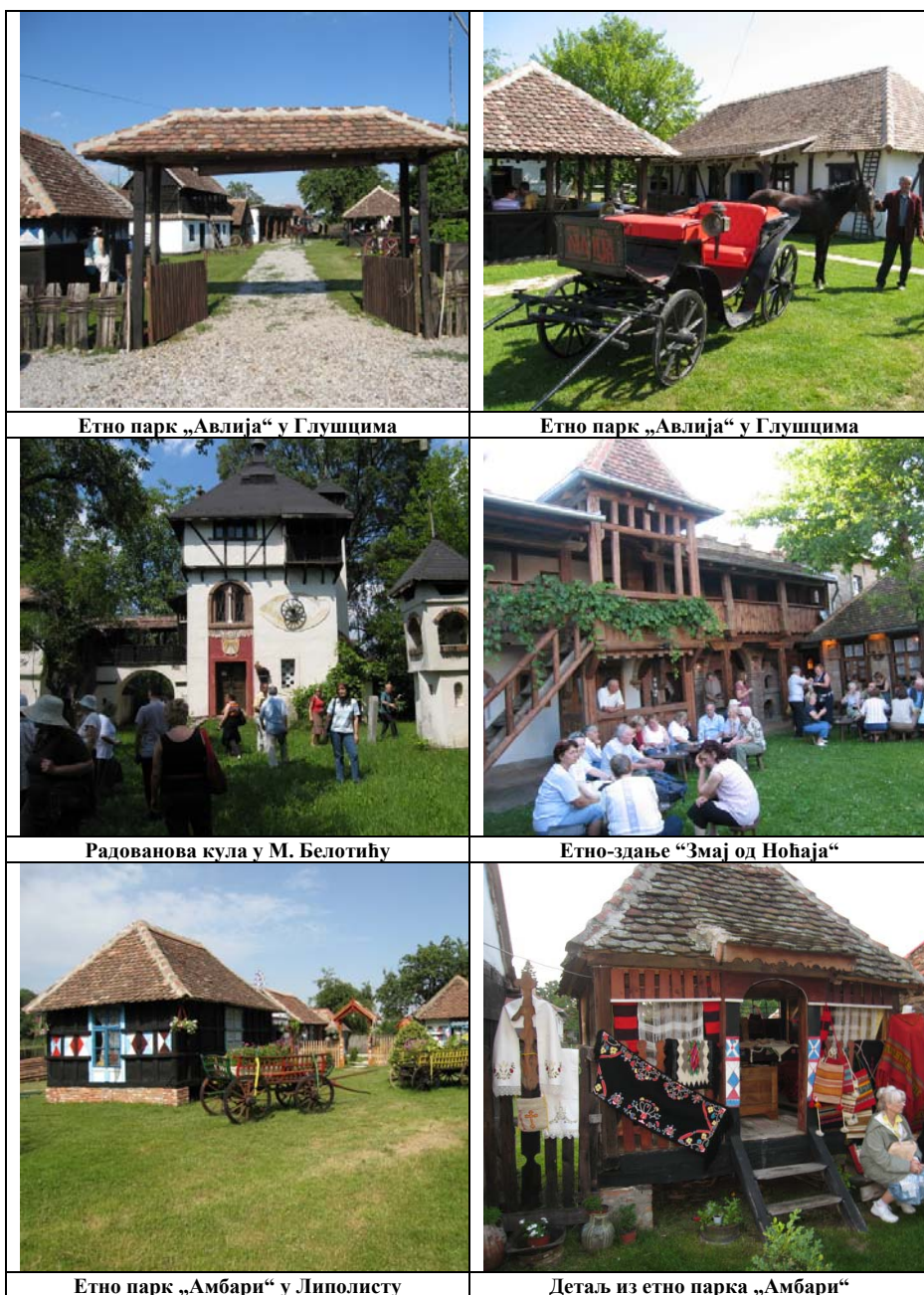
„Окућница Драгољуба Јуришића“ у Црној Бари, проглашена је августа 1997. године за споменик културе. Највреднији објекат на окућници је вајат Хајдук

Станка. Окућница је некада припадала познатој породици Алексић из које потиче и чувени харамбаша Станко Алексић, главни јунак романа "Хајдук Станко", који је 1896. написао Јанко Веселиновић. Вајат и кућу је Драгољубу Јуришићу продала 1962. године Хајдук Станкова праунука Соја. Вајат је изграђен од хростовине, чија се старост цени око 200 година. Његов несумњиви власник је био Хајдук Станко, али на другој локацији. То је омалена правоугаона дрвена зградаца, смештена у задњем делу дворишта. Хајдук Станков вајат због архаичне конструкције интересантан је споменик народног градитељства Мачве с краја 18. и почетка 19. века. Вајат је правоугаоне основе са плитким темељом од ломљеног камена, зидовима бондрук конструкције, испуњених ћерпичем са земљаним малтером, бело окреченим. У самом вајату је скромна етнографска поставка предмета и намештаја из 19 века, који су припадали Хајдук Станку и његовој породици. У оквиру окућнице Јуришић, налази се *кућа бондручара* из друге половине 19. века. Озидана је од тврђег материјала, окречена у бело. На вишесливном крову су две димњачке "капе" озидане опеком. Кућа има оставу – филер за чување намирница са посебном вентилацијом. Поред куће је *чардак*, који је у основи озидан опеком а спрат је саграђен од греда на којима су подигнути стубови и косници. Чардак је обложен размакнутиим струганим летвама у хоризонталном низу.

Етно парк „Авлија“ у Глушцима, налази се на 4 km од Богатића, 20 km од Шапца и 20 km од Сремске Митровице. Отворио га је 2008. године министар пољопривреде, у етно дворишту власника Горана Вулетића. У „Авлији“ су смештени мачванска кућа, помоћне и привредне зграде. Експозициони акценат зграда сличан је као у етно-парку у Совљаку. У амбијенту дворишта старог више од једног века, доминирају гостинска кућа бондручне израде, вајат, амбар, чардак, ћерам и скоро заборављена традиционална превозна средства: таљиге, чезе, двоколице. У првом делу дворишта или „авлије“, налазе се два амбара који су опремљени намештајем и експонатима типичним за Мачву: разбоји, вериге, колевка, преслице, ћупови, ћилими, старе пегле, пећи, креденци, слике са сеоским мотивима. Испод надстрешнице, налазе се експонати из 19. века, који се и данас употребљавају - фијакер, оригиналан, бечки, као и санке направљене тридесетих година XX века. У амбијенту, на површини од пола хектара, налазе се етно ресторан „Крчма Лазарева“, стална музејска поставка, конак за госте, базен за децу, падок са коњима, фијакери, чезе, таљиге. Музејску поставку у ресторану „Крчма Лазарева“ чине предмети прикупљени широм Србије.

Етно парк „Амбари“ у Липолисту, изградио је самоуки сликар Слободан Топаловић, почев од 2006. године. Прво је ту никао музејско етнолошки амбар, па музеј старих ормара и креденаца, мачванска соба, конак, трпезарија са ивањским венцима и мачванским везовима, шупа за дворски фијакер. Етно музеј амбара Мачве, чини 6 осликаних старих амбара, донетих из Липолиста, Штитара, Очага и других мачванских села. У њима су уређени музеј ормана, етно трпезарија са старим трпезама, етно соба са разбојем и креветом, летњиковац за седење и одмор у старом стилу, амбар – оцаклија са веригама и огњиштем, шупа за смештај фијакера са опремом (амова). Приликом отварања 2008. године, изведен је културно уметнички програм етно групе „Јутро“ из Шапца, и вишебој гостију из Салаша Црнобарског. Овај етно парк је укључен у програм манифестације „Руже Липолиста“.

Етно парк у црквеној порти у селу Штитару, почео је да формира 2004. године прота Милан Аћимовић. Црква је карактеристична и по томе што поседује колекцију од преко 100 мачванских ћилима. Међу вредне експонате, од којих су неки стари и преко два века, спадају магаза, вајат, бунар, дрвена фонтана, зидана пећ, таљиге, цедиљке за јабуке, прастари лебарник и други предмети. У плану је и поставка воденице.

Етно парк „Авлија“ у Глушцима

Етно парк „Авлија“ у Глушцима

Радованова кула у М. Белотићу

Етно-здање “Змај од Ноћаја”

Етно парк „Амбари“ у Липолисту

Детаљ из етно парка „Амбари“

Фото: Љ. Грчић

Етно парк „Ђул авлија“ у Скупљену, у атару „Бунарићи“, удаљен 1,5 km од речице Млакве, власништво је Боре Пантелић. Захвата повшину од 6 ha. У њему се налазе објекти традиционалне сеоске архитектуре намењени за развој сеоског туризма – десетак амбара предвиђених за ресторан и смештај гостију, хлебна фуруна. На теренима Ђул авлије уређене су стазе за рекреацију - за шетњу, за вожњу бицикла, коњске трке, школу јахања, намењене људима који воле природу, коњички спорт и

бициклизам. У „Ђул авлији“ се сваке године одржавају бициклическе и коњске трке. Два пута је одржано првенство Србије у једном новом коњичком спорту код нас – даљинском јахању.

Етно куће

У етно куће убрајају се ресторани са националном кухињом или домаћинства у којима бораве туристи (Павловић С., 2001). Неговање посебности и идентитета, као део стратегије развоја туризма, доприноси туристичкој атрактивности и омогућује препознатљивост туристичке понуде и брендирање. Сеоска кућа је утолико привлачнија за госте, уколико је више задржала традиционални тип и стари спољни изглед. Стога се не мења споља, већ изнутра, са свим потребним комфором. Има примера да и данашње градитељство Мачве, Шабачке Посавине и Поцерине налази свој аутентичан израз, ослањајући се више на традиционално наслеђе.

Етно центар за туризам и културу у Варни, 10 km јужно од Шапца, на брежуљкастом терену Поцерине, основан је 2008. године у оквиру „Виле Алbedo“, власништво породице Ковачевић из Варне. Ова аутентично-рурална амбијентална целина, настала је 1980. године, на простору старог и напуштеног породичног домаћинства. Временом је створен архитектонски комплекс од куће површине око 200 m², зграда секундарне намене и зидова који опасују двориште. Имање се може доживети као еко парк, етно музеј, етно село, својеврсни уметнички центар, замак, конак. Вила Алbedo у Варни је весник сеоског туризма у шабачком крају. У њој је званично отворена сеоска туристичка сезона Србије 2006. године. Посебност ове виле чине експонати традиционалне културе смештени у етно делу окућнице као и разна догађања која имају за циљ очување наслеђа и културног идентитета. Кућа са својом аутентичном архитектуром, и садржајима кроз програме Етно центра, сведочи о хармоничном спајању традиције, уметности и – лепоте природе.

Етно-здање „Змај од Ноћаја“ у Мачванској Митровици, налази се у дворишту Светислава Чупића, потомка знаменитог мачванског војводе Стојана Чупића – „Змаја од Ноћаја“. Ово етно-здање је први овакав историјско-културни и туристички објекат у северном делу Мачве, отворен 2009. г. Здање се састоји од три објекта, саграђена у духу стилизованих форми средњовековних утврђених српских градова, и народног градитељства у Мачви. Сви објекти су урађени од дрвета и цигле и опремљени садржајем традиционалног стила. Декоративни елементи и поједина архитектонска решења изведена су у духу стилизованих форми средњовековних утврђених градова (куле) и народног градитељства Мачве (четворосливни кров, терасе и тремови...). На северној страни дворишта налази се једносратна зграда са уређеним апартманом за стационарни смештај. Непосредно уз њу је приземна кућа са једном просторијом за прихват и послужење гостију. Сви изложени предмети су оригинални репрезенти народног живота и стваралаштва Мачве.

Радован кула Милића од Мачве у Мачванском Белотићу, изграђена у стилу старе српске архитектуре, дело је сликара Милића Станковића познатијег као Милић од Мачве. Био је сликар мачванских предела, белотићских кућа и сокака. По властитом пројекту саградио је 1968. године ову кулу, атеље, двор или бивак. У приземљу је смештен изложбени део, на првом спрату сликарски атеље, а на другом собе. Касније је дограђен и стамбени објекат, везан мостом са кулом. Милић од Мачве био је неколико година организатор манифестације „Петровских лила“ у Белотићу уочи Петровдана (12. јула). Уз паљење лила, приређиван је пригодан забавни програм, наступ фолклорних секција и т. д. Ову необичну грађевину је до сада видело на десетине хиљада посетилаца из свих крајева света. На кући овог истакнутог уметника, који је овековечио Мачву и њен живот, стоји запис: „Мачва 1967-1968“, а са десне стране „Семе мисли у житницама прошлости; Несрећни народ који је одбацио своју

прошлост; Губи своју садашњост“. Тренутно је запуштена, после смрти великог уметника.

Етно насеље у Поцерском Белотићу, 20 km од Шапца, формирано је на приватном имању Саве Којића, површине 4 ha, намењеном за развој сеоског туризма. Ту су пренесене са Голије 4 старе брвнаре, какве су некада биле распрострањене у рашким областима и Подрињу. У брвнари покривеној сламом (“сламњачи“ старој преко 150 година), смештена је занатска ткачка радионица. Од осталих објеката, на имању се налазе воденица, чардак, фуруна са округлим кубетом, бунар са старим ђермом, два вештачка порибљена језерца, пешачка стаза дуга 1 km, мостић. У склопу имања је и кафана „Кнежева вечера“, урађена у етно стилу од дрвета и прућа.

Етно – ресторан “Чардак” у Мајуру, отворен 2005. године, има ентеријер са богатом етно поставком. Направљен је у етно - стилу од материјала старих кућа, амбара и вајата и уклопљен у аутентични амбијент сеоског домаћинства. Изнад велике веранде поплочане старим опекама, налазе се засвођене терасе са стубовима, одакле се пружа поглед на воденицу постављену над језерцетом, смештеним између оградe од прошћа и веранде. Унутра, на гредама испод кровних рогова постављено је неколико сепареа, са старим шареницама и везеном зидном драперијом. У наставку имања, изграђен је вајат за преноћиште са дрвеним креветима и сламарицама, формирана башта са поврћем и планиран мали зоо-врт.

Етно ресторан „Марш на Дрину“ у Слeпчевићу, смештен у здању у облику куле Небојше Јовановића, која је изграђена 1988. године. Сликаp Милић од Мачве је осликао сводну таваницу у сали на спрату, мотивима из Првог светског рата. У централном делу насликане су четири водеће српске војводе.

Етно ресторан „Магаза“ у Горњој Врањској, налази се на средомеђи села Горња Врањска и Јевремовац, на побрђу Поцерине. Мештанин Радован Трифуновић Бели, подигао је прави замак од дрвета, црепа и камена. Уз камин и дрвене астале, изложена су врата стара 170 година, звона, ћилими, прегаче. Испред магaзе је аутентична фонтана, за коју је камен довучен са Пештера.

Етно насеље на Дрини у Прњавору, гради се у подручју викенд насеља „Алановића навоз“, на површини од 2 ha. У Мачви предстоји обнова две спомен куће у етно-стилу. Једна је кућа песника Јанка Туфегџића у Бадовинцима, а друга већ поменути „Двор Стојана Чупића“ у Салашу Ноћајском (Грчић Љ., Грчић М, 2007). Архитекта М. Ј. Достанић пројектовао је „Двор Змаја од Ноћаја“, који треба да буде својеврсна етно-кућа, налик конаку кнеза Јеврема у Шапцу, из XIX века. Камен темељац постављен је 27. маја 2001. године у црквеној порти у Салашу Ноћајском (Тојић П., 2002).

Етно-збирке

Етно кућа „Стојан Чупић“ у Салашу Ноћајском, смештена у старој школској згради, отворена је 2003. године, на једанаестом сабору у славу војводе Стојана Чупића. У њој је изложено педесетак експоната с краја XIX и почетка XX века (разбој за ткање, ћилими, синија, колевка, мотовило, гребено, витло, преслица, лебарник, мачванска торба упртача, трножац, карлице, ступе, вунене чарапе, назувци, пешкири и т. д.). Етно кућу краси и слика „војводе Стојана Чупића“, рад сликара Микана Тодоровића из Мачванског Метковића. „Етно соба“ у специјалном резервату „Засавица“, опремљена је намештајем из Адашеваца. Бројни су примери аматерских приватних етно – збирки.

Етнографска збирка у Липолисту, смештена је у галерији самоуког сликара Слободана Топаловић. У њој су изложени бројни предмети који су коришћени у прошлости: преслице, разбоји, зобнице, шаренице, итд. Читава кућа је опремљена старим мачванским намештајем, вратима и прозорима са давно несталих вајата и

„колеба“, покућством, народном ношњом и обућом. Стари комади намештаја (ормани, комоде, креденци, столице), осликани су разним цветним и другим орнаментима.

Етно збирка у Прњавору, смештена је у старој механи Адакалић Драгослава. Усред кафане је прави бунар, а објекат је карактеристичан и по ентеријеру урађеном од делова старе воденице. Од етно предмета ту су изложени: разбој, ћупови, тестије за ношење воде, округла буклија за држање воде, колекција вондира (за држање белегија), направљених од рога и дрвета, комплетно рало за орање, огњило за кресање ватре, комплети старих лула, ћилими, мачванске торбе, тикве, везене чарапе, млинчићи за кафу...Ту се чува лула од ружиног дрвета, коју је неки гроф из Печуја послао Арчибаду Рајсу по једном Прњаворцу, који је био у заробљеништву у Мађарској. Да би био сигуран да ће лула стићи до Рајса, гроф је исту такву поклонио и војнику, која је до данас сачувана. Интересантна је стара абаџијска пегла тешка 12 kg, која је некада служила за пеглање гајтана на ферменима, корпоранима и гуњевима.

Етно збирка у Мрђеновцу, смештена је у сеоском домаћинству Велибора Бошковића. У традиционалним сеоским објектима – вајату, млечару, изложени су делови народних ношњи од одеће до опанака, намештаја – од колевке до синије и наћви, затим макета дрвене воденице из Мрђеновца, чији је циљ да сачува делић богатства материјалне и духовне културе становника шабачке Посавине. Међу експонатима се налазе и дрвени плуг и јарам за волове.

Етно збирка у Салашу Црнобарском смештена у Дому културе, део је колекције Берислава Кузмановића. Овај рестауратор и конзерватор етно-објеката, до сада је сакупио око 300 експоната. Купио је у свом селу стару кућу од ћерпича и бондрука, саграђену пре око 120 година, у којој формира окућницу по угледу на старо време.

Туристичке функције музеја на отвореном

Главне туристичке функције етно музеја су сазнајна, образовна, забавна, а у извесном степену – одмор и рекреација (Грчић Љ., Грчић М, 2007). Музеји на отвореном превазилазе просто разгледање експоната и издижу своје функције до синтезе и анализе основних културних форми. Пошто је у њима примењен метод „целовитог представљања“, они теже да их изложе у њиховој аутентичној културној средини. То се односи како на уређивање зграда у музеју једне према другој и средине која их окружује, тако и на унутрашње уређење с елементима домаћег ентеријера и предмета, повезаних са земљорадничким радом и занатом. За многа насеља изван туристичког рејона, етно-паркови су једине туристичке атракције. Уређењем читавог амбијента стварају се претпоставке за рехабилитацију традиционалних свечаности и празника.

Музеј треба да има годишњи програм активности, које се деле на три групе. Прва је повезана с *празничном обредношћу* према традиционалном народном календару – обележавање основних празника кроз одговарајуће фолклорне изведбе. Друга је усмерена на чисто музејску делатност – *гостовање или привремене изложбе* других музеја. На трећем месту је *истраживачка делатност музеја*, којој могу бити посвећене теоријске конференције и важне годишњице музеја. Специфичан образовни потенцијал музеја на отвореном се базира на веродостојном и очигледном представљању различитих аспеката људске делатности – радна свакодневица, празнична обредност, уметничко стваралаштво у најширем смислу, духовни живот и т. д. Пошто музеји на отвореном располажу с веома ограниченим могућностима за актуелизовање својих сталних изложби, они одржавају неке етнографске и фолклорне празнике, повезане с традиционалним народним календаром, да би привукли посетиоце. Извођење годишњих празника ствара једну стабилну атмосферу, која привлачи љубитеље традиционалног живота и културе. У етно парковима у Совљаку

и Накучанима се одржавају разне културно-уметничке манифестације. На обогаћивање садржаја таквих манифестација утичу различити облици музичког фолклорног наслеђа, ликовна и примењена уметност. Кроз фолклорне програме се реконструишу обреди, праћени традиционалним песмама и играма.

Етно парк у Совљаку током 40 година, постао је активан чинилац у културном миљеу Мачве. У живописном амбијенту Парка организују се и фолклорне представе и приказивања савремених народних стваралаца (Грчић Љ., Грчић М., 2007). У етно парку се реализује и већи део програма традиционалне културно-туристичке манифестације „Хајдучке вечери“, која се одржава почетком августа. У склопу те манифестације се представља традиционална „Мачванска свадба“ која привлачи велики број посетилаца, а често и стране телевизијске екипе. За стране туристе присуство свадби са традиционалним ношњема и обичајима може бити интересантно и упечатљиво (Ивков–Дигурски А., Ковачевић Т., Закић Ј. 2008). У време програма Хајдучких вечери одржава се у Совљаку изложба народне радности, као и парада фијакера, која креће из Богатића и преко Совљака и Глоговца стиже на Васин Шиб у Црној Бари, на свечани дефиле и проглашење најлепшег фијакера. Јапанска делегација је 1997. године снимила емисију о мачванском прелу и хајдуцима. Ту се сваке године одржавају и мајски сусрет песника сељака и ликовна колонија „Совљак“, настала 1988. године. Дозидана соба у кући у етно-парку у Совљаку претворена је у галерију, у којој је стална изложбена поставка дела мачванских сликара, како наивних тако и академских. Ту је изложен и најстарији писани документ етно парка, у коме стоји да је земља купљена за три дуката и два цванцка и приде јабуку.

У *етно-парку „Авлија“ у Глушцима* се приређују културно-забавни програми у којима учествују фолклорне групе из Глушаца и Мачванског Метковића и сеоске изворне певачке групе. Власник организује параде фијакера и коњичке трке које у овом крају побуђују велику пажњу.

У *Етно центру за туризам и културу у Варни* се сваке године у јуну месецу организује „летња сликарска радионица“. У оквиру културног програма ту се одржавају ликовне колоније, изложбе, тематске радионице, модне ревије, дани фотографије, презентације, књижевне вечери, концерти. У амбијенту виле снимани су музички спотови и филмске сцене.

Оживљавање делатности етно-паркова, спада међу најактуелније теме, од настанка тог типа музеја до данас. Став већине стваралаца ових институција у свету је, да неоспорни ефект има једино увођење ратарства и сточарства, као и покретање занатске производње. У већини музеја на отвореном најчешће се оживљавају домаћи занати. Пред очима знатижељних гостију се израђује накит, традиционалне тканине, музички инструменти и тд. У традиционалним кућама, у одговарајућој атмосфери, демонстрирају се предење, плетење, ткање и шивење. Припремање јела и напитака на типичан начин за дати регион, широко је распрострањена пракса у већини музеја на отвореном. Њих могу да конзумирају посетиоци у типичним крчмама и механама, или да их купе у у музејској продавници. Тако се ствара зона за одмор и забаву, као један од најинтересантнијих делова музејске изложбе (Недков С., 2000).

Један од начина очувања рукотворске производње и народног уметничког стваралаштва могућ је у оквиру етно парка или музеја на отвореном. За многе етнографске предмете тешко да би се могли наћи мајстори који би их могли израђивати у изворном облику. Та традиција може се само делимично одржати и то на два начина: израдом сувенира или применом елемената народне орнаментике на новим индустријским производима. Ученици школе за занате у Шапцу могли би да буду укључени у израду копија етнографских предмета и њихових минијатура. Оригинална орнаментика мачванских ћилимова и традиција вештих и даровитих

плетиља и везиља овога краја, могла би бити инспирација уметника примењених уметности.

Селекција старих сорти усева и раса стоке може да се прихвати као део оживљавања музеја. Одгајање домаћих животиња у изложбеним комплексима не треба да се претвара само у атракцију, као што је случај у резервату Засавица, него да приказује баш сеоски живот, да би посетилац могао да добије што потпунију представу о њиховом месту у сеоској свакодневници. Присуство демонстратора традиционалних земљорадничких и занатских послова је обавезан услов за сваки музеј на отвореном. Једно од најинтересантнијих места у музеју је баш тамо где демонстратор оживљава занатски и други процес.

Закључак

Музеји на отвореном су „историја у савремености“. До сада реализовани етно-паркови у Совљаку и Накучанима дају праву слику генезе и развоја градитељства и стамбене културе у Мачви и Поцерини. Доста се говори о потреби и начинима потпунијег укључивања етнографског наслеђа у туристичке сврхе што пружа охрабрење за наставак започетог и указује на неопходност садејства целине културе и целине туризма. Од 2006. године почео је да се остварује пројекат туристичко – едукативно мапирање територије општине Шабац. У будућој туристичкој понуди општине Шабац, поред различитих садржаја у самом граду, своје место пронаћи и бројни локалитети у селима Мачве, Поцерине и Посавине. Да би постигли веће економске ефекте, потребно је улагати у рекламу, организацију путовања туриста, укључивање посетилаца у атмосферу парка, да би их претворили у активне учеснике у различитим експериментима, демонстрацијама и атракцијама.

Литература

- Апостолов, Н. (2003). *Туристически ресурси*. Варна: Икономически университет.
- Веселиновић, Ј. (1979). *Хајдук Станко*. Београд: Нолит.
- Влаховић, П. (1982). *Традиционална народна архитектура, том I*. Београд: Едиција СР Србија.
- Грчић, Јб. (2009). Туристичка валоризација архитектонског културног наслеђа Шапца. *Гласник Српског географског друштва*, 89(1), 65-94.
- Грчић, М. и Грчић, Јб. (2002). *Мачва, Шабачка Посавина и Поцерина*. Београд: Географски факултет.
- Грчић, Јб. и Грчић, М. (2007). Традиционално сеоско неимарство у културном пејсажу Мачве, Посавине и Поцерине, *Гласник Српског географског друштва*, 86(1), 149- 162.
- Група аутора (2006). *Споменичко наслеђе Колубарског и Мачванског округа*. Ваљево: Завод за заштиту споменика културе.
- Ђукић-Дојчиновић, В. (2005). *Културни туризам*. Београд: Слио.
- Закон о заштити културних добара, (1977). *Службени гласник СР Србије, бр. 28 од 14. јула*.
- Ивков, А., Ромелић Ј., Лазић Ј., Драгин А. и Ивановић Јб. (2007). *Фолклорно наслеђе у туризму Војводине*. Нови Сад: ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство.
- Ивков-Дигурски, А., Ковачевић, Т. и Закић, Ј. (2008). Сувенири као део културног наслеђа становништва у функцији туристичког производа. *Гласник Српског географског друштва*, 88(1), 59-69.
- Јевтић, М. и Васиљевић, М. (1979). *Народни музеј Шабац*. Београд: Туристичка штампа.
- Минков, И. (1996). Етнографските музеи под открито небо Националният етнографски парк-музеј в Софија. *Етнографски сборник „Етър“*, 2, 36.
- Недков, С. (2000). *Музеи на открито*. Софија: Републикански научно-методически център по музеезнание към Национална исторически музей.
- Павловић, С. (2001). *Етнолошке основе туризма*. Београд: Географски факултет.
- Програма за дејноста на Етнографския музей на открито*, (1999). „Етър“ – Габрово.
- Рашевић, А. (2001). Предлог за заштиту и ревитализацију једног сеоског домаћинства у Поцерини (село Накучани). *Museum - Годишњак Народног музеја у Шапцу*, 2.
- Ромелић, Ј. (2008). *Туристичке регије Србије*. Нови Сад: ПМФ Департман за географију, туризам и хотелијерство.
- Тојић, П. (2002). *Трајаји (пером и беседом)*. Шабац: Завичајно удружење књижевних стваралаца.
- Czajkowski, J. (1984). Muzea na wolnym powietrzu w Europie. *Rzeszow – Sanok*, 20, 27.
- Zippelius, A. (1974). Handbuch der Europaischen Freilichtmuseen. *Koeln*, 1, 31-38.

ETNO PARKS IN THE FUNCTION OF CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT IN THE MAČVA, SABAČKA POSAVINA AND POCERINA

LJILJANA GRČIĆ¹

Abstract: The monuments of folk architecture have its historical, artistic and tourist value. They illustrate the characteristics of local culture and way of life, and therefore should be preserved for the future. The main touristic functions in them can be cognitive, educational, fun, and also vacation and recreation. If we would like to keep the traditional folk architecture, it is necessary to protect vulnerable areas at the source or in the open air museums. This paper presents an overview of the ethno-parks and other facilities in the Mačva, Šabac, Šabačka Pocerina and Posavina, which seems preserved examples of folk architecture and architecture from the nineteenth and early twentieth century, are part of the cultural heritage not only of these areas, but also the whole of Serbia.

Key words: Ethno-parks, Mačva, Posavina, Pocerina, Šabac, Sovljak, Nakučani, Crna Bara, Glušci, Lipolist, Majur, Salaš Nočajski

Introduction

Ethnographic values have complementary importance for the different forms of tourism. They, with their choice, time and quantitative dosage, can fit into various aspects of tourism trends (Romelić J., 2008), especially in cultural tourism. Cultural tourism is motivated by the need to visit those places with rich cultural and artistic content, whether they relate to everyday life of local communities, whether at festivals and other cultural and artistic programs, or in cultural goods and parts, to be introduced, understood and respected the various local and regional cultures (Djukic-Dojčinović V., 2005, 16). Traditional building also belongs to national cultural heritage and deserves special protection. Protection of traditional rural architecture may be considered in the context of tourism development. Architecture represents the old building techniques, shows life in harmony with the surrounding environment and creates conditions for rehabilitation of traditional celebrations and holidays. The intention is not only to expose some forms of culture, but that the visitor acquires a complete, complex picture of rural, domestic, residential, commercial and other forms of traditional culture (Nedkov S., 2000). Ethno-museums in the open air are subject of tourist interest, maybe more than at the museum in the classic sense (Pavlovic D., 2001). *Ethno-parks are also "outdoor museums" or "open air museums", whose function is to present traditional culture (or some of its elements) in an area where they are* (Apostolov N., 2003).

In ethno-parks are presented not only interesting buildings of traditional architecture, but also the entire atmosphere of the traditional culture and characteristic of ethnographic field. Among residential buildings in the museum are exposed economic and other auxiliary buildings, and agricultural inventory very often with domestic cattle, in order to credibly evoke the image of the living space of the former traditional village. Traditional products can be offered to visitors in the museum shop. It is far better and more complete than the transfer of certain objects in the environment, often inadequate. The aim of this paper is to show the wider possibilities of tourism development of open-air museums in

---

Mačva, Šabac, Šabačka Pocerina and Posavina, in which are preserved the old forms of architecture *in situ*.

Basic concepts and classification of open-air museums

At a conference of the International Council of Museums - ICOM (ICOM) for UNESCO, held on July 1957 in Denmark and Sweden, adopted the Declaration subgroups ICOM for open-air museum and was given the first definition of this specific type of museum (A. Zippelius, 1974). At the meeting of the working group ICOM in Bokrik in Belgium 1966 was adopted a short definition: "Museums in the open air are scientific guided ethnographic collections that expose the settlement, construction, housing and economic forms in the open air". At a conference in 1972 in Helsinki was established the Association of European open-air museum (AEOAM), which has actualized the definition: "*Museums in the open air are scientific guided ethnographic collections that expose the settlement, construction, housing and economic forms in the open air*". Opposite of the definitions adopted in 1966, that emphasizes a "complete representation" unity between the architectural monuments and domestic objects, without exposing of certain elements outside the specialized collections of the museum, which sets them apart from traditional museums where the individual exhibits are relatively independent. In one of the conference of AEOAM's (which are held every two years), was demonstrated the interest in the relationship with tourism. The General Assembly of ICOM in London adopted in the 1983 the new "*Basic principles for the organization and operation of open-air museum*." There were new definitions specified: "*Museums in open air are collections of - scientific planning and management of collections, subject for scientific observation which reflecting the complete settlement, construction, housing and economic forms in the open air at the site which was declared for the museum territory*". The new is that, the open-air museums have to be built on the courts, which were previously identified as the museum territory.

Tab. 1. The classification of open-air museum (A. Zippelius)

Great authority in the field of open-air museum Adelhart Zippelius, classified them into three main groups (Table 1). According to the area from which they derive architectural monuments, museums in the open are divided into *central museums* - which represent a collection point for the architectural monuments from the territory of the whole country (Skansen in Sweden, Bucharest), *regional* - covering the territory of the province, region, district and *local* - museum - "village house" and "museum courtyard", which are most frequent in Sweden (over a thousand local museums), Norway (over 300) and Finland (over 200). According to the "principles of building", open-air museum are divided into: museums with well-preserved architectural monuments *in situ*; museums transferred into the architectural monuments; and museums with the reconstructed architectural monuments. According to the principles of representation, open-air museums can be: "Park-museums" and "Village-museums".

In another classification, open-air museums are divided into national, regional, in specific areas and thematic. In the *national* open air museums are presented architectural artifacts from the territory of the whole country. An example is museum Skansen - the first museum in the open air, involving diverse and typical architectural monuments from all over Sweden. The regional museums are exposed houses and commercial buildings from one ethnographic region (in Lillehammer was presented the architecture of northern Norway). The outdoor museums were built in *specific* places, if they have special

significance for state developing. An example is a museum "Big Hall" (Great Cave) in Kimberlite (South Africa), where was excavated about 2.722 kg of diamonds and thus began the technological revolution in South Africa. *Thematic* open-air museums are typical for the U.S. There are presented the household and life in past centuries. There can be classified and specialized museums in the open air, such as the Museum of wine and viticulture in Radom - Poland, National Museum of national art in Sibiu - Romania. Very often rural farm be turned into an independent (local) outdoor museum.

Bulgarian museologist Ignjat Minkov, established another classification of open-air museum in the two basic types: "*Parks - museums*" and "*Village - museums*". In the parks, the architectural monuments are deployed in one place, in parks environment, independently of each other. In this way, there can be exposed architectural monuments from the territory of the whole country, because of that they are called the national open air museums. The second type are the "*Village - museums*", with possibility to create architectural complex, similar to the actual construction through the last centuries. This way of building museums in the open air is close to the basic requirements for a holistic representation of settlement, residential and commercial form.

Polish museologist Tchaikovsky suggested one of the most detailed classifications: by type, materials, method of exposure and to the surface (Table 2).

Table 2 - The classification of open-air museums by J. Tchaikovsky

In the declaration of IKOM from 1983, adopted in London, museums in the open air are classified into: *central*, *regional* and *local*. The *central* open-air museums representing several different cultural fields, and include all the ethnographic regions of the country concerned. *Regional* museums include the principle of a single ethnographic region and are typical of architectural monuments and commemorative objects for the region. *Local* open-air museums generally were built based on architectural monuments preserved *in situ*, which are often added to the architectural patterns transferred from the region, in order to introduce the traditional local culture.

During the development museums in the open air get new forms. For example, France is a home for a new type of museum - *ecomuseum*. This is a museum of "live" nature and history, which is "in situ", and his guards are local residents. Ecomuseums approaching for its features open air museums, but are not considered them. They are appearing in all the francophone countries, and first in Quebec - Canada. Another innovation, made in France, which has found many followers in the United States, Japan and other Asian countries, was the *historical theme parks*. Particular success has theme parks in the U.S. because they are involved in tourism. Whatever form they have, open-air museums become the whole ethnographic museums. Museum exhibitions have evolution of experience from presenting a variety of architectural forms in the parks environment (end of XIX and beginning of XX century), to groups of various architectural buildings and structures from one folklore area (the second half of XX century). In world practice are three models of building a museum in the open air. The first or "classic" is associated with the ideas of Karl von Bonstain and Arturo H. on the transfer of architectural monuments in the museum environment ("Skansen" in Sweden), widely used in regions with traditional architecture, and associated with wood as a primary building material. The second consists in the restoration and preservation of architectural monuments at the site - *in situ*, where they were created in the authentic architectural and urban environment. The third method is the reconstruction of architectural monuments, when a building surviving accurate and detailed technical data. The declaration IKOM from 1957 has given special attention for opportunities to build an open-air museum of copies of the building, at the following conditions: 1) the original

architectural monuments of a given type is no longer available, 2) copy and reconstruction were performed in accordance with the strictest scientific methods (Nedkov S., 2000). This third method could be applied to build up Jevrem's dormitory in Šabac (built from 1822 to 1824). Contemporaries say that "symmetry, architecture and beauty are above all residences and palaces in Serbia" (Grčić Lj., 2009). In such a building could be placed the National Museum in Šabac.

Protection of traditional rural architecture in Mačva and Pocerina

Tourist facilities which have in the name the prefix "ethno" (house, village, park) or as it is called "open-air museum", is "exhibiting a collection of ancient buildings with typical objects that belong to them, preserved at the site and furnished to the other and suitable space in nature" (Ivkov A., Romelić J., Lazic L., et al., 2007). The big problem in the protection of monuments of traditional architecture *in situ* is associated with their advanced functions or how to harmonize the spirit gone by era with modern functionality? (Nedkov S., 2000). There is little else original - old country house in Mačva from XIX century, they have replaced "modern" house. Problems related to the protection of monuments *in situ*, most of the now settled, sometimes almost insurmountable: the owners are changing the essence of the building or more commonly, because destroying the raising of a new facility. When urbanization processes threaten the existence of an architectural monument from the late XIX and early XX century, as is now the case with Penić Wyatt in Dublje, there is a need to be moved in the park museum environment to be preserved.

Museums in the open air can be divided according to the importance in three groups: central, regional and local. In Serbia, which has various ethnographic regions, priority was given to smaller regional or local ethno-parks. Such are, for example, ethno-parks in Sovljak, Nakućani and Vladimirci.

Ethnic Park Mačva in Sovljak near the road Bogatić - Crna Bara (5 miles west of Bogatic, 6 km from the Drina and Sava rivers), formed in 1971 (Jevtić M., Vasiljević M, 1979). In the area of ethno-park of 1.5 ha is typical Mačva house yard from the end of XIX to the beginning of XX century (Institute for protection..., 2006). In addition to the yard and buildings, this space includes a garden, orchard and grove of trees near the river Žurava. In addition to the building, which was acquired from the former village teacher Brana Jocković from Sovljak, shipped in from surrounding villages and other buildings, as well as miscellaneous items for the home and working instruments in the field, so that the completed rich ethnographic material.

Conceptual scheme of ethno-park Sovljak gave M. Jevtić and M. Vasiljević, the curators of the National Museum in Šabac. Ethno park space is arranged as "outdoor museum" which shows the original folk architecture of Mačva with the entire interior equipment and products, handicrafts, art and economic problems, as well as matters related to daily life in the country. Ethnic Park "Sovljak" the architectural-ethnographic complex, reflecting the two main exposure accents such any museum in the open air - architectural and ethnographic. Exposure (exposed areas) shows an authentic environment presents by historical epoch, and the interior of the house, creating a patriarchal idyll of life hidden from the outside world. The core of the ethno-park is an old Mačva house with four departments and sundial. The original house of the three departments (the current rear of the building) is completely suitable for the type of Mačva house "osačanka" dragged into the yard with side access, old more than 130 years. After major flooding of Drina in Mačva, it was restored in 1898. In Mačva yard are located and transferred buildings, as they were abundant in the XIX century in this area. In perimeter yards are located adjacent buildings: an outbuilding, mlečar, oven for baking bread, drink house - kačar, barn, pigsty, blockhouse, store, and

barn, shed for the carriage and porch for agricultural implements. Water is used from the well. Locality of ethno-park fits the traditional Mačva area. Represented in the museum exposition buildings were grouped by function and in accordance with the surrounding environment. In the house of the four departments, three rooms are furnished copies Mačva clothing and original furniture collected in neighboring villages (old beds, rugs, sinija, spinning wheels, looms, aprons, bags...). The lobby is decorated as an exhibition space and academic self-taught painters from Mačva. The spacious garden is protected by a wooden fence and planted a typical trees (lime, nuts and apples), dominated by lime is more than 130 years (1.80 m trunk diameter, crown 30 m), which "gives the plot a separate background values" (Institute for protection ..., 2006; M. Jevtić, M. Vasiljević, 1979). Trees and garden with flowers and boxwood, has more aesthetic function. All buildings are equipped with the entire furniture and agricultural buildings - a set of agricultural implements. Regulated is and the small pavilion of painters from Mačva. All this presents not only the performance of the architectural ensemble of buildings, but carries the atmosphere of the time in which it was built.

Ethnic Park Posavotamnava in Vladimirci, established in the eighties of XX century in the center of town. Ethno-park creates a complete barnyard garden plot and in it type of older homes mountain landscapes ("house on the cellar"), set perpendicular to the slope of the terrain, an outbuilding, store and blockhouse as typical objects of folk architecture. House in the central part has a fireplace. The inventory consists of objects and furnishings older: chests, rugs, and paraphernalia. The location behind the Konak, on the west side of the hill, was selected because of the favorable configuration, which corresponds to the homeland from which objects migrated. Ethnic Park was founded with the idea to traditional values of folk architecture in the context of culture and history of Posavotamnava from XIX century, present in one place as the ambient with the Konak, and thus saved from ruin and destruction. Connecting buildings in an architectural complex with the Konak and their arrangement in accordance with the surrounding mid-maximum corresponds to a historical epoch and traditional life. Although under the protection of the Municipal Assembly, Ethno Park is due to negligence of government and libraries neglected although with Konak could be involved in tourism.

Ethno-park Pocerina - "House-yard Djaković" in the village of Nakučani, is on the road Šabac - Gornje Crniljevo, on the hill Carić in Strojice place, 20 km far from Šabac. Created by completely preserved Pocerina rural household of family Đaković, and mentioned in the 1863. Based on research conducted 1999 A. Rašević, curator of the Museum in Šabac, did a proposal for the protection of this garden and the formation of ethno-park, which would have the role of the museum of folk architecture of Pocerina. The owner, a teacher Spasenija Grujić from Šabac, agreed in 2006 to registered property, as cultural property, thus becoming "open air museum" and to be used in tourism and educational purposes. In plans were an orchard with plum and cherry plum, and flower part in which has to grow peonies and other "old-fashioned" flowers. The central object is typical local house "osaćanka", built 1840-1850. The main characteristic is that consists of two parts: the "house" and rooms which is now the ethno-setting. Around it is a large courtyard where are extra and economic buildings, seen from a distance resembled on a small village because of house density. "House" was built of logs, but the rooms of the post and pan (easier wooden skeleton). In the "house" is located fireplace, above which were hung from hangers. Versus "large" doors, there are "small" door leading into the garden. Room rectangular base, was once used for sleeping and the guests (Rašević A., 20001). House-yard of Djaković belongs to the "pearl range of popular architecture", and has been declared in a cultural monument in 2006 (Institute of ... 2006).

Garden Djaković in Nakučani has eight authentic buildings from XIX century, arranged along the perimeter yard area of 70 acres: Pub with a basement and back-rest (storage facility and storage casks of wine and brandy); House built around the 1840, Wyatt (object built from wood and designed exclusively for the newlyweds room); šeperuša House, built of adobe around the 1925, Kačara - wooden, multipurpose object used to hold wooden barrels "kit", in which was preparing brandy, wine, tool holding sometimes for cattle; Ambar (grain storage object, built of wood "Cert system" or incision and fitting of wooden logs without using nails), Mlekar (from the log cabin, designed for storing milk and making and keeping of dairy products); Čardak - an object made of wood intended for the storage of maize. Their sanitation conditions were created that site eventually comes to life as the first folk museum of its kind in Pocerina. Equipping the building is a very important part of the museum exposition. All layers from the industrial age have been removed. Fireplace was used for food preparation, serving and heating. Renovated interior is complete. The missing objects are restored by originals from the same ethnographic zones. In a special occasion for Ethno complex Nakučani local artisans weaving workshop "Povesmo" which apply traditional technology "for both the material and method of making, and the designs and colors, provide the towels, tablecloths, pillows, mattresses, bed sheets, curtains and a old loom. For organizing ethno-setting is determined by an outbuilding and a room in which they are exposed cradle, old furniture, curtains, tablecloths, rugs for the benches, guber, purses, rugs, pillows, rugs. Ethno complex Nakučani in 2009 was opened to visitors. King Milan Obrenović was rested here once, during the history.

"House-yard of Dragoljub Jurisić" in Crna Bara, was declared in August 1997 for the monument. The most valuable object in the garden is Hajduk Stanko outbuilding. House-yard belonged to famous family Aleksić, the origin of famous Stanko Aleksić, the hero of the novel "Hajduk Stanko", wrote by Janko Veselinović in 1896. Outbuilding and the house sold Dragoljub Jurisić 1962 grandchildren of Hajduk Stanko, Soja. Wyatt was built of oak, about 200 years old. The owner was Hajduk Stanko, but in another location. It is a smallish rectangular wooden small building, located in the rear yard. Hajduk Stanko's outbuilding, because of the archaic structure is an interesting monument of folk architecture in Mačva from the late XVIII and early XIX century. Wyatt has a rectangular base with a shallow foundation of crushed stone, half timbered wall construction, adobe filled with earth plaster, painted in white. In the sculpture exhibition is modest ethnographic objects and furniture from the XIX century, which belonged to Hajduk Stanko and his family. In the garden Jurisić, there is a house "bondručara" from the second half of the XIX century. It was built of harder material and painted in white. On the roof are two chimney "caps" walled by brick. The house has a storage room - chiller for storing drinks with special ventilation. Beside the house is a blockhouse, which is basically a brick masonry and the floor was constructed of beams on which were constructed poles and struts. Blockhouse is lined with bars spaced grated in a horizontal row.

Ethnic Park "Avlija" in Glušci, is located 4 km from Bogatić, 20 km far from Šabac and 20 km from Sremska Mitrovica. Ethnic Park was opened in 2008 by the Minister of Agriculture, in the ethno-yard of owner Goran Vuletić. In the "Avlija" were placed Mačvanska house, utility and commercial buildings. Exposure emphasis of buildings is similar to the ethno-park Sovljak. In the ambience of the courtyard old more than a century dominated guest houses, an outbuilding, a barn, a blockhouse, sweep and almost forgotten traditional means of transport: dray, and gig. In the first part of the yard or courtyard, there were two barns that are equipped with furniture and artifacts typical for Mačva: looms, chains, cradle, spinning wheels, vases, rugs, old irons, stoves, cabinets, pictures with rural motifs. There are exhibits from the XIX century which are still used - coach, original from Vienna, and sleds made in thirties of XX century. In nice ambient an area of half a hectare

is a ethnic restaurant "Lazar's Pub", permanent exhibition dormitory for guests, children's pool, paddock with horses, carriages, gig, tired. Museum exhibition in the restaurant is composed of material collected throughout Serbia.

Ethnic Park "Ambar" in Lipolist, designed and built in the family farm self-taught painter Slobodan Topalović in 2006. The first was created ethnographic museum and museum of old cabinets and kitchen cabinet, Mačvanska room, dormitory, dining room with garlands and Mačva berths, sheds for royal carriage. Folk museum barn Mačva, consists of 6 painted old barns, brought from Lipolist, Štitar, Očag and other Mačva villages. They are decorated museum cabinets, ethnic dining with old tables, ethno room with loom and a bed, a sitting area and a summer-house in old style, barn - odžaklija with chains and a fireplace, closet to accommodate the coach with the equipment. This ethno park opened in 2008 the Minister for the Diaspora. On that occasion was artistic program of ethno band "Jutro" from Šabac. For the opening of the cultural manifestation "Rose of Lipolist" in 2009 this ethno park was held Hajduk's competition, followed by exhibition of weaving workshop "Povesmo" from Šabac and promotion of the monograph "monastery Petkovica" by Marko Pavlović.

Thanks to the efforts of enthusiasts, was formed several ethno parks and objects in ethnic style. *Ethnic Park in the churchyard in the village Štitar*, began form the 2004 by Archpriest Milan Acimović. The church is distinctive in that it maintains a collection of over 100 Mačva carpet. Among the valuable artifacts, including some dating back over two centuries, including store, outbuilding, well, wooden fountain, brick kiln, dray, juiciest for apples, and ancient bread place, small objects that are used in everyday life. The plan is to mill setting. *Ethnic Park "Djul Avlija" in "Bunarića"*, 1.5 km from the river Mlakva, owned by Bora Pantelić. It covers the surface of 6 ha and includes buildings of traditional rural architecture designed for rural tourism - a dozen barns planned for the restaurant and guest accommodation, baking furnace. On the grounds are decorated courtyard joule trails for recreation - walking, for cycling, horse racing, horseback riding, for people who love nature, equestrian and cycling. The "Djul Avlija" is held every year cycling and horse racing and twice held the championship of Serbia in a new equestrian sport in our country - endurance rides. It is a competition in one-day ride, which is usually performed at a distance of 25-35 km, on flat ground or intersected with natural or artificial hurdles. It tests the endurance riders and horses.

Ethno house

The ethno house includes restaurants with national cuisine, or households in which staying tourists (Pavlović S., 2001). Because of the development of rural tourism, houses are built to accommodate tourists, while maintaining the basic characteristics of local architecture. In addition to natural features, among the elements that make up the identity of the village, the architecture represents spatial and visual characteristics of the built environment. Fostering uniqueness and identity, as part of tourism development strategy, is contributing to the tourist attractions and tourism provides recognition and branding. Farmhouse is even more attractive for guests if it is maintained over the traditional type and the old exterior. Therefore does not change the outside, but inside, with all the necessary comfort.

Ethno Centre for Tourism and Culture in Varna, 10 km south of Šabac, on hilly ground Pocerina has been founded in 2008 in the "Villa Albedo", by the family Kovačević from Varna. This authentic-rural ambient was founded in 1980. Over time, the architectural complex designed by home area of 200 m², was building a secondary purpose and the walls that surround the courtyard. The property can be experienced as an eco-park, folk museum, ethnic village, a kind of art center, a castle, a refectory. "Villa Albedo" in Varna is the

presentation of rural tourism in the Šabac area. It was officially opened in rural tourist season of Serbia 2006. Special feature of this villa are exhibits of traditional culture located in the ethnic part of the property and the various events aimed at the preservation of heritage and cultural identity. The house with its authentic architecture and objects through Ethno center programs, in the best way shows the harmonious merging of tradition, art and natural beauty.

Ethno house "Stojan Čupić in Noćajski Salaš", located in a renovated old school building, opened in 2003, on the eleventh congress of the glory and honor of the Duke of Stojan Čupić. It set forth some fifty pieces from the late XIX and early XX century (loom weaving, rugs, sinija, cradle, winch, reef, reel, horsetail, bread place, Mačvanska bag harness, tripod, pelvis, stamping, wool socks, gaiters, towels). Ethno house decorated and the image of "Duke Stojan Čupić", the work of Mikan Todorovic from Mačvanski Metković. Architect M. L. Dostanic, who lives in the village, designed by the "Palace of the Dragon of Noćaj", which should be a kind of ethno-house, like the guest house of knez Jevrem in Šabac, from XIX century. Palace Construction is planned in the churchyard in Salaš Noćajski. Stone was laid in the consecrated 27th May 2001. (Tojić P., 2002).

Ethno-building "Dragon of Noćaj" in Mačvanska Mitrovica, was built in the village Orlić, in the courtyard of Svetislav Čupić, a descendant of the famous Duke of Mačva Stojan Čupić - "Dragon of Noćaj". Ethno - building "Dragon of Noćaj" is the first such historical-cultural and tourist facility in the northern part of Mačva open in 2009. The building consists of three buildings built in the spirit of the established stylized form of medieval Serbian cities, and popular architecture in Mačva. All buildings are made of wood and bricks and equipped with the content of the traditional style. Decorative elements and individual architectural solutions are derived in the spirit of stylized form of medieval fortified towns (towers) and folk architecture in Mačva (four streamer roof terraces and porches ...). On the north side of the courtyard is a building with furnished apartments for a stationary housing. As the owner is in the business of rural tourism so the exhibits promote historical and cultural heritage of this area, and all exposed items are genuine representatives of national life and creativity of Mačva.

Radovan Tower by Milić from Mačva in Mačvanski Belotić, built in the style of the old Serbian architecture, the work of the painter Milić Stanković, in a world known as Milić from Mačva. He was a painter of Mačva landscapes, Belotić houses and alleys. He built in 1968 this famous tower, studio, courtyard. The ground floor of the exhibition is housed on the first floor of the studio, and in another room. He later enlarged and residential building, connected by bridge to the tower. In Radovan Tower held many events. Milić from Mačva was in a few years, the organizer of the "Petrovskih lila" in Belotić at St. Peter day (12 July). With the burning lilac, awaits a suitable entertainment, and folklore section. This unusual structure has already seen tens of thousands of visitors from all over the world. At the home of this distinguished artist, who was immortalized Mačva and her life, is a record: "Mačva 1967-1968", and the right of the "seed of thought in the granaries of the past, unfortunate people who had rejected his past; Get your present." Today house is abandoned after the death of a great artist.

Ethno village in Pocerski Belotić, 20 km far from Šabac, was formed on private property of Sava Kojić in the area of 4 hectares, intended for rural tourism development. There are transferred from Golija mountain 4 old chalets, once were widespread in the Raška region and Drina. The log cabin covered with straw ("pallet" over 150 years old), placed the craft weaving workshop. Among other objects, the property is located mill which is in operation, blockhouse, furnace with a round dome, well, two artificial stocked ponds, 1 km walking trails, causeway. The farm has pub "Kneževa večera" made in the ethnic style of wood and wicker.

Ethno - restaurant "Čardak" in Majur, opened in 2005 has a rich ethnic interior setting. Made in the ethno - the style of the materials of old houses, barns and a shed and is embedded in the authentic ambience of rural households. Above the large veranda paved the old bricks, there are arched terrace with pillars which provides a view of the mill set over a pond, placed between the rails of the suitors and verandas. Inside the beams under the roof rafters were placed a few booths, with the old irises and embroidered wall drapery. The project was developed by architect Dragan Maletić from Bogatić. The following estates, built an outbuilding for bed and wooden beds and mattresses, established garden with vegetables and planned a small zoo.

Ethno restaurant "March on Drina" in the Slepčević is located in a building in the shape of a tower Nebojša Jovanović, which was built in the 1988. Famous artist Milić from Mačva was painted the conference room on the first floor, featuring the First World War. In the center are painted four leading Serbian commanders. The project is the idea from Switzerland, did by Radmila Perak from Klenk.

Ethno restaurant "Magaza" in Gornjoj Vranjskoj is situated in the village at the Pocerina hills. Radovan Trifunović - Beli, built a real castle of wood, tile and stone building known in this part Pocerina. The fireplace and wooden tables are exposed to antiques like two doors performed 170 years ago, bells, rugs, aprons, and beams. In front of the store is authentic fountain, which is the cornerstone dragged from Pester.

Ethno village on the Drina in Prnjavor, builds up in the cottage settlement "Alanovića navoz", an area of 2 ha. In Mačva is forthcoming restoration of two memorial houses in ethnic-style. One is the house of the poet Janko Tufegdžić in Badovinci and the other already mentioned "Dvor Stojan Čupić in Salaš Noćajski (Grcić Lj., M Grcić, 2007).

Ethno-collection

There are numerous examples of private home ethno - collections. These are mainly collections of amateur collectors that characterize individuals with less selection criteria.

Ethnographic collection in Lipolist, located in the self-taught artist gallery Slobodan Topalović. In this ethnic setting, are exposed numerous items that were used in the past: spinning wheels, looms, measles, iris, etc.. And the whole house is equipped with old Mačva furniture, doors and windows with long missing a shed and "waving", furniture, folk costumes and shoes. Slobodan Topalović engaged in ethnic applied art - reflects the old pieces of furniture (cupboards, cabinets, cupboards, chairs), various floral and other ornaments. *Ethnological collection in Prnjavor* situated in the old restaurant of Adakalić Dragoslav. In the midst of a real cafe is a well, and the building is distinctive and the interior of the parts of the old mill. Ethnic items that are exposed to: loom with all parts, jars, jugs to carry water, round buklija for holding water, the collection of vondir (holding belegija), made of horn and wood, complete plow for plowing, fire kits of old pipes, rugs, Mačva bags, pumpkin, embroidered socks, mechanism for grinding coffee. It keeps the pipes of rosewood, which was a prince of Pecs sent for Archibald Reiss, by some guy who was imprisoned in Hungary. Interest is an old iron heavy 12 kg, which was formerly used for the ferment ironing cord, and sheepskin. *Ethnological collection in Mrdenovac*, situated in the village Velibor Bosković. In traditional rural buildings - Wyatt, milk building, exposed parts of folk costumes from clothes to opanci, furniture - from cradles to sinija and kneading, then mock wooden mills from Mrdenovac, which aims to preserve a fraction of the wealth of material and spiritual culture of the inhabitants of Šabac and Posavina. Among the exhibits are a wooden plug of acres to the plow and the yoke of oxen. *Ethnological collection in Salaš Crnobarski* located in the Cultural center, part of the collection Berislav Kuzmanović,

from the same village. The restorer and conservator of ethno-objects, so far has collected about 300 exhibits. He bought in his village the old house, built about 120 years, which will form a courtyard on the model of the old days.

Tourist function of open air museum

The main tourist functions of ethno museum are cognitive, educational, fun, and to some way – vacation and recreation (Grcić Lj., M Grcić, 2007). Museums in the open air beyond simply viewing exhibits and their functions rise to synthesis and analysis of the basic cultural forms. Since the method used in them for a complete presentation, they tend to show a functional relationship of objects and their deployment in space then the household, to expose them in their authentic cultural environment. This applies to the editing of buildings in the museum with each other and the environment that surrounds them, and the internal politics of the elements of domestic interiors and objects associated with the agricultural work and trade. For many sites outside of the tourist district of ethno-parks are the only tourist attractions. Collecting the entire environment creates prerequisites for the rehabilitation of traditional celebrations and holidays. Museum should have an annual program of activities, which are divided into three groups. The first is associated with the holiday and the traditional folk calendar - marking the main holidays through various folk performances. The second is focused on clean museum activities - guest or temporary exhibitions in other museums. In third place are the scientific activities of museums, which are devoted to theoretical conferences and important anniversary of the museum. Specific educational potential of museums in the open air is based on credible and obvious presentation of various aspects of human activity - work every day, festive ceremony, artistic creativity in the broadest sense, and the spiritual life. Since the open-air museum have very limited possibilities for actualization of its permanent exhibition, it carried out many of the ethnographic and folklore holidays associated with traditional folk calendar, which attract visitors. Perform annual holidays, creating a stable atmosphere, which attracts lovers of the traditional life of the citizens and culture. As for foreign visitors, they are under strong impression of the local folklore and life. Thus, the open-air museum converted to extracurricular education centers not only in the historical aspect, but also in terms of spiritual cultural needs. The ethno parks and Sovljak Nakučani held a variety of cultural and artistic events. On enriching the content of such events affect different forms of musical folklore heritage, art and applied art. Through folklore programs are reconstruct the rites, followed by traditional songs and dances.

Ethnic Park in Sovljak for 40 years became an active factor in the cultural milieu of Mačva. In the picturesque surroundings of the park are organized folklore performances and exhibition of contemporary folk artists. In the tourist event "Hajdučke evening" the organizers of the exhibition included a Mačva artists and folk arts. The most famous song and dance ensembles from Mačva show the audience some aspects of authentic folklore, through programs that take place under clear skies. The Ethno Park occasionally held literary evenings, art exhibitions, poetry sessions, spun, and it is realized and the greater part of the traditional cultural and tourist event "Hajdučke evening" held in early August. The most popular event is the "Mačvanska Wedding" by the old customs. Newlyweds are sometimes true. Holiday village atmosphere, which create an "Mačvanska Wedding" attracts many visitors, both domestic and foreign, and often by television crews. At the time of "Hajdučke evening" held in Sovljak exhibition of handicrafts (rugs, sashes, costumes) and carriage parade, which starts from Bogatić over Sovljak and Glogovac arrives at the Vasin Šib u Crnoj Bari, in a solemn parade and the announcement of the most beautiful carriage. The museum was a guest of the Japanese delegation, which in 1997 recorded the program

on Mačva break and Hajduks. There is held every year and the May meeting of poet and peasant art colony "Sovljak", created in the 1988. The premise of Ethno-park Sovljak is the permanent exhibition of Mačva painters, naive and academic. The largest room in the house built on converted into a gallery, where is a permanent exhibition of Mačva naive artists. There is also the oldest written document, and in him that the land purchased for the three gold coins and two cvancik pride and an apple. Under the project, which has not been fully achieved, there is planned to move into a family that would maintain the building, inventory, and equipment, kept the traditional farming, cooking, making clothes and shoes and cherished old Mačva tradition.

In the village of Nakučani held in 1833 the first amateur theatrical performance of the Serbs. This important event in the history of Serbian theater began to be celebrated in St. Peter's day 2008, in a beautiful garden setting ethno "Djakovica". On that day, the children performed the play "Prelo", and theater actors from Šabac - excerpt from "Djida" by Janko Veselinović. At the event was attended by the children's folklore "Čivija" from Vranje, with a network of games from Serbia. In an unusual area of the village huts from the XIV century, has organized an exhibition of paintings by Milica Alimpić.

In the ethno-park "Avlija" in Glušci were organized cultural programs with the participation of folk groups from Glušac and Mačvanski Metković and rural original vocal group. The owner organizes parade carriage and horse races in this area that attract attention. In the Ethno centre for tourism and culture in Varna every year in June is organized "summer painting workshop". As for the cultural programs are held the colony, exhibitions, thematic workshops, fashion shows, the days of photos, presentations, literary readings, concerts. In an environment of the villa were shot music videos and movie scenes.

The revival of ethno-parks, are one of the most current topics, from the onset of the types of museums today. The attitude of most creators of these institutions in the world has the only indisputable effect has the introduction of farming and animal husbandry, and the launching of craft production. In the most museums in the open air are usually revive the local crafts. Before the eyes of inquisitive guests is made jewelry, musical instruments, and traditional fabrics and so on. In traditional homes, in an appropriate atmosphere, to demonstrate spinning, knitting, weaving and sewing. Preparing meals and drinks on a typical way for a given region, it is widely available in most museums in the open air. They can be consumed by visitors in the typical taverns and inns, or to buy them in the museum shop. This creates a zone of rest and fun, as one of the most interesting parts of the museum exhibition.

Selection of old varieties (of crops) may be accepted as part of the revival of the museum. Raising domestic animals and their use in the exhibition complex should not only converted into an attraction, but just to show rural life, to a visitor could get a more complete picture of their place in the rural lifestyle. The presence demonstrates traditional farming and craft work is a mandatory requirement for each open-air museum. One of the most interesting places in the open air museum is exactly where a demonstrator revived trade and other processes.

Conclusion

The dynamics of our time alienates us from the historical roots. Museums in the open air are the "history in the modern times." Realized in the ethno-parks Sovljak and Nakučani give a true picture of the genesis and development construction and housing culture in Mačva and Pocerina. Discussion about the need and ways of fuller inclusion of ethnographic heritage for tourism purposes, which provides encouragement to continue the initiated and the significance of the mutual effect of the whole culture and tourism entities, is very often. Since 2006 began to come true tourist project - the educational map of the

municipality of Šabac. In the future tourist offer in Šabac, in addition to various attractions in the city, a place will find numerous sites in the villages of Mačva, Pocerina and Posavina. To achieve greater economic effects, it is necessary to invest in advertising, organization of tourist trips, including visits to the atmosphere of the park, only to be turned into active participants in a variety of experiments, demonstrations and attractions.

References

See References on page 140